

نقاشی و مجسمه سازی در ایران باستان

تشریح و نگاره های آناتومی در هنر ایران باستان

طرحی از علی نقایی

گفتمان های

گوناگون

سنت هنری

نگاهی به نمایشگاه گروهی چهار هنرمند

علی اصغر قره باغی

یکی از تعریفهایی که برای پستمدرنیسم ارائه شده مبتنی بر این اندیشه است که پستمدرنیسم در واقع مرحله گذر از مدرنیسم به سنتگرایی است. این واقعیت در آثار بسیاری از نقاشان امروز جهان چهره خود را نمایانده است و نمونههایی از آن راه چه در فرم و چه در محتوا، در کارهای نقاشان خودمان هم می بینیم. هنرمند امروز، خود را دایم و به طور فزاینده نیازمند آن می بیند که مدرن باشد، اما در عین حال می بیند که برای مدرن بودن باید سنتگرا هم باشد و به نواوری در چارچوب سنت های هنری

شده‌اند و سرشار از انرژی، هستی و حضور خود را در آمانشهری که در آن هیچ کس به‌بلوغ نمی‌رسد و همه چیز جوان می‌ماند به‌رخ می‌کشند. خسروی با این شگرد، به فیگورهایش شخصیتی داده است که بیشتر نداشتند اما از این پس خواهد داشت. با یک انتزاع ساده و تظاهر به‌ماددستی، با فیگورهای صاف و مستوی، و با چند خط و نشانه مختصر از عناصر آشنای جهان واقعی، انسان و اشیاء را قلمی نمایش نوعی هویت‌یابی موهوم می‌کند. از این رهگذر، بسیار آسان می‌توان گفت، تا کشف این راه مسکمی می‌سازد. همه در مجرای زندگی و قیام و پندهای آن راه می‌شود و آفرینش آغاز می‌گردد. خسروی هم‌گانه به منظور ایجاد ارتباط ساده‌تر و بی‌واسطه‌تر با تماشاگر، از تأثیرات بصری نقاشی‌های خود می‌کاهد. با این‌همه متنی که از آثارش فراتر می‌شود بیشتر بر زمینه و بستر ایماژ است نه حکایت و روایت پیوسته به‌آن. برای همین هم هست که هر یک از کارهایش در عین سادگی شکل روایتی پیچیده را به خود می‌گیرد، هر یک از فیگورهایش به هیأت یک واقعیت جایگزین در می‌آید و شکل نوعی درگیری آگاهانه با مضمون را پیدا می‌کند.

شکلی که خسروی برای بیان هنری خود برگزیده، در راستای همان حرکتی است که در دو دهه اخیر در غرب زیر عنوان بلوغ‌نیافتگی و جوان‌گرایی مطرح شده و هنوز چیزی نگذشته، شکل یک سنت هنری را به‌خود گرفته است. البته باید توجه داشت که مراد از بلوغ‌نیافتگی، وجه منفی آن نیست، بلکه ناظر بر گسترش جوانی بر جنبان‌های کهن و آرکاییک است اما همین جوان‌گرایی و بلوغ‌نیافتگی که خسروی وجه مثبت

آن را دیده است، دارای بار منفی نیز هست و این‌جا و آن‌جا نقشی ویولونگر ایفا کرده است. جوان‌گرایی و بلوغ‌نیافتگی، هر قدر که بخواهد شکل طنز و نقیضه را به‌خود بگیرد، هر قدر که بخواهد بر فی‌البداهگی تاریکی ناکند، بورزد، در نهایت شکل حمله‌ی بی‌اشکاب به سنت نقاشی و بی‌ارزش شدن معیارهای هنری پیشین را به‌خود می‌گیرد. دست‌باز دستاوردهای هنر ریشه در آکادمی افراطون دارد و این جاست که می‌بینیم جوان هم‌گین‌اندیش به‌منظر می‌آید. خسروی می‌خواهد با گزینش عناصر آرکاییک و نقاشی‌های برعکس، گذشته را به آینده پیوند بزند که خوب است، اما اگر این کار به قیمت غافل ماندن از

ایوان از احمد خلیلی‌فرد

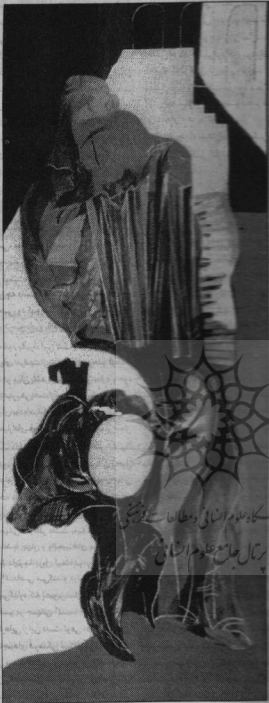
اکنون و حال تمام شود، خوب نیست؛ باید مراقب مردو سوی فضا بود.

۱۲. احمد خلیلی‌فرد، مانند بسیاری از دیگر نقاشان خط‌گر داستان خود را با سمدار یک سمت می‌دهد و با نگرشی شاعرانه و بهره‌جویی از نقش‌هایی که برایش بومی و اهلی شده است نقلی می‌کند. او با این شکل نقاشی اسی پیدا کرده است و کارش به‌معنای

روندی گاه خروشان و گاه آرام و زرف بر بیستر فرهنگ سرزمین خود جریان دارد یا شاید دقیق‌تر بماند که بگویم خود را متعهد به شکلی از نقاشی کرده است که در خاطر بصری تماشاگر حفظ شود و خط و شیاری ماندگار برجا بگذارد از این رهگذر، کار خلیلی‌فرد بیشتر به اجزای شاعرانه و آیین‌های نقاشی شباهت پیدا می‌کند تا خود نقاشی خلیلی‌فرد.

آن طور که از کارهایش پنداست، قومیت را یعنی تصور می‌کند که همچون میراثی گرانسنگ به دوران او رسیده است و با آن که متعلق به اوست، حق دستبردن در آن را بسیار اندک و در حد اعتدالی قومیت می‌داند. این بنا آهنتی در دست‌های اوست؛ بخشی از آن متعلق به آن‌هاست که آن را هستی داده‌اند و بخشی دیگر متعلق به نسلی است که بعد از او خواهد آمد. از معیارهایی بهره می‌گیرد که اصالت و اهلیت آن‌ها از طریق برداشت‌های قومی ثابت شده است و با تلفیق همزمان سنت‌های قومی و دستاوردهای مدرن، با آمیزشی از شور شرقی و تکنیک غربی، آثاری پدید می‌آورد که به‌علاوه می‌تواند خاتمی در دل تماشاگر برای خود بست و پاکند. این است تأثیری که هنر امروز بر سنت می‌گذارد و به‌آن چهره‌ی آشنا و ماندگار می‌دهد بسیاری از این نقاشی‌ها را فقط هنرمندی می‌تواند هستی دهد که دل در هوای سرزمینی خاص داشته باشد و در میان فرهنگ‌های خاص زده می‌گردد باشد.

رعایت سنت هنری از سوی خلیلی فرد ستودنی است، اما یکی از معضلات آثار مبتنی بر قومیت و ملی‌گرایی آن است که ادبیات و شعر و درام هر که حواسسته یا ناخواسسته بخشی از پیشفرض‌های فرهنگی ما را شکل می‌دهند یا نقاشی درمی‌آمیزند یا دست‌کم در لایه‌های زیرین سطح ظاهر و تجسمی، حضور ادبی خود را به‌رغ می‌کنند. از آن‌جا که ما ایرانی‌ها با جهان‌روایی شاعر ایرانی آشنایی داریم، مضمون شعرگونه می‌شویم و به شکلی افراط‌آمیز به ادبیات اجازه می‌دهیم که بر برخی از آثار تجسمی‌مان سایه بیندازد و ارزش‌های جسمی را بی‌رنگ و رقص کند. یکی از ویژگی‌های خطاط‌قرین نقاشی خلیلی فرد، شعرگونه‌ی دوست‌داشتنی بودن آن‌هاست. در برخی از پرده‌هایش، به قول حضرت حافظ، تراهی زده است که ماهی بر ساز آن توان زده، اما این کیفیت، بی‌تردید بیش از همه بر هنر خود او لطمه خواهد زد و آن را از همپای روز رفتن بازخواهد داشت. هنر ملت‌جاور و قبیله‌ی پرچمی است که نیروهای ایندولوژیکی خاص هم زیر آن جمع می‌شوند. این پرچم که در ظاهر به‌شانه استقلال برافراشته شده، جادوزدگی قومیت را نیز همراه دارد و یکی از عواملی که به هنر بومی لطمه می‌زند، شباهت‌های غمناکی است. شکل اجرا و جزئیاتی که به‌مرحال

شهرستان گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الوند از چهارده بهشت‌های

سبک و سیاق فردی از آن توشه و مایه می‌گیرد، به‌هم شباهت پیدا می‌کنند و تکرار روایت‌ها و انگیزه‌هایی که هنرمند خود را مأزوم به حرارت از آن می‌داند، گوناگونی عرصه‌های هنر و مفاهیم سازنده آن را مغفول نگمی‌دارد. هیچ‌یک از چهار نقاش شرکت کننده در همین نمایشگاه که خلبانی فرد هم یکی از آن‌هاست مثل هم نقاشی نکرده‌اند، اما بسیاری از نقاشان امروز کردستان مثل هم نقاشی می‌کنند. من منکر شأن و زیبایی و بالاتر از همه دوست‌داشتنی بودن آثارشان نیستم اما حرف بر سر شباهت‌های خلواکلی است. سنت‌گرایی را نباید با قومیت‌گرایی اشتباه گرفت؛ قومیت و بومی‌گرایی به‌جند نقش و نقش‌مایه در سطح پرده نقاشی محدود نمی‌ماند و تمامی باستان‌شناسی، روان‌شناسی، مفاهیم آرکاییک و ایمان به قدرت و چالوی قومیت را نیز به‌دنبال خود می‌کشد. هنر مبتنی بر قومیت، خواه‌ناخواه به بزرگداشت بی‌چون و چرای آن چه داشته است تعبیر می‌شود و همیشه بیم آن می‌رود که شکل نسومی خودشیفتگی فرهنگی و ترجمه‌یادکن یک رگه از ملیت بر موصل دیگر را به‌خود بگیرد. این شکل نقاشی کردن تا آن‌جا که پای حرارت از نماند و این‌ها و فرهنگ یک خطه در میان باشد عیب و ایرادی ندارد و خود من هم بیشتر، در بحث از هنر هادی ضیاءالدینی ستایشگر آن بوده‌ام، اما اشکال آن‌جاست که اگر پذیرش معیارهای قومی و قبیله‌یی استوار بر امان کالی و یک سلسله فرایندهای سنجشی نباشد، باعث محدود کردن نیروی ابداع و سیلان تخیل هنرمند خواهد شد. امروز هویت یک مفهوم جهانی است، توجه به مشترکات انسانی صورت امری اجتناب‌ناپذیر را به خود گرفته است و می‌باید به‌حفاظت جهانی هم نظر داشت. به‌یکسو کشیدن برین ارتباط با جهان و واقعیت‌های مشترک آن، ثمره ارتباط دایم با درون است، نوعی گفت‌وگوی خاموش و اتحاضی می‌کند و در نهایت هنری را به‌نمایش می‌گذارد که تصویر تنازع مفای درونی است، آن هم در جهانی آکنده از ترازوی‌های همگنی کارهایی از این دست، نوعی دفاع مرئی در برابر تهاجم‌های فرهنگی است و بی‌شباهت به تمرین‌هایی نیست که قهرمان سامورایی با سایه خود می‌کند. این واقعیت‌های شعرگونه، این پرداختن‌های وصال‌آسیر به بی‌پوش و طواهر یک فرهنگ،

به‌درون نقاشی بومی و محلی نشئت و نفوذ می‌کند، آن را دوست‌داشتنی جلوه می‌دهد، اما توان نفوذ کردن به درون هنر جهانی را ندارد. بی‌تردید اگر نقاشی احمد خلیلی‌فرد در ریودوژنیرو به‌مانندمانه گذاشته شود، شکل تن‌پوش و سرپند اهمیت قومی و محلی خود را از دست می‌دهد و هرگز نمی‌تواند ارزش تجسمی شمرده شود. هر قدر که به گذشته‌های محدود محلی میدان بدهیم، بمعین نسبت محدودیت‌های بومی دیگر هم میدان می‌گیرند، بر کسل کار سوار می‌شوند و یکوقت می‌بینیم که تعامی پرده نقاشی به نمایش تن‌پوش رنگین یک زن یا لباس تک رنگ می‌برد یا آیینی خاص احساس یافته و حر حرف و سخن دیگر در حجاب سنگین آن مستور مانده است. پیش از آن که سوءتفاهمی دست دهد این را هم بگوییم که نه نمایش خصوصیات تن‌پوش و آرایه‌ها اثری را محلی می‌کند و نه حذف این نشانه‌ها به‌جهت شدن آن یاری می‌رساند. این ویژگی‌ها می‌تواند نقش شناسنامه را داشته باشد و مهم آن است که پرده نقاشی با در دست داشتن این شناسنامه و اصالت چه می‌گوید و چه طور می‌گوید. منظورم این است که نباید بگذاریم این عناصر از کاربرد اثر هنری بکاهد و آن را در همان قوم و قبیله زمین‌گیر کند. اگرچه بسته‌فروشم بر ویژگی‌های بومی و محلی تأکید می‌ورزد و مشوق آن است، اما نباید مراقب دم خروسی که از زیر قیابش بیرون زده است نیز بود؛ بلکه هنرمند جهان سوم در پیله‌های قومی و محلی، نهایت آرزوی غرب است.

۴. چندتایی از کارهای مهرداد محبعلی، از نظر فلسفی بستمدرن است. در نقاشی‌های برخی از مؤلفه‌های بستمدرنیستی از جمله آمیزشگری و بهره‌جویی از تصویر در تصویر چهره‌ی آشکار دارد و با این همه اکثر کارهایش از نظر اجزا و زیبایی‌شناسی بمشدد در راستای سنت‌های مدرنیستی است. برین عکس آثار گذشته‌گی که با آثار ارزشمند خود اعصاب گذشته را از محاق فراموشی رها نموده و جسیلند آن بر متن یا حاشیه تابلو نقاشی یکی از راه‌کارهای شناخته‌تجسمی بستمدرن است. این‌گونه بهره‌جویی از عکس و تصویر، نوعی بریکلاژ است و نه تنها پسا ساختوسازهای کلاژگونه مدرنیستی تفاوت دارد بلکه در ضدیت با مفهوم کلاژ نیز هست. در کلاژ

مدرنیستی، یک عکس یا یک تکه کاغذ و پارچه و با هر شئه و عنصر دیگر، هویت خود را می‌دهد. یک هویت جمعی تازه از دست می‌دهد، اما همین عناصر، در بهره‌جویی‌های بستمدرنیستی، نه تنها هویت خود را حفظ می‌کنند، بلکه بر حضور مستقل خود نیز تأکید می‌ورزند. ردیف کردن پشت به پشت نقاشی‌ها بر کف گالری و ساختن یازل از آن‌ها هم یکی از راهکارهای بستمدرنیستی است. این روش، هنر را به‌طور اعم و هنرهای تجسمی را به‌طور اخص، به‌تعدادی از ساختارهای مجرد تقسیم می‌کند. قرأت حرکت‌ها را به‌قاعد و قانونی خاص موقوف می‌کند و بدین‌سان، هرگونه برداشت نهایی و قطعی از کلیت‌ها را ناممکن می‌سازد. این در واقع همان نحوه قرأتی است که از مولفه به هنرمند و نقاش رسیده است. آن چه یک نقاش می‌تواند انجام دهد، ترکیب‌بندی و هم‌آمیزی گفتمان‌های گوناگونی است که بیشتر هم در ساحت هنر حضور داشته است و رد پای آن در کارهای نقاشان از جمله همین چهار هنرمند نیز دیده می‌شود. محبعلی خوسته یا ناخوسته بر این واقعیت انگشت می‌گذارد که آفرینش امروز بریکلاژی از تلاش‌های گذشته است که به‌مرور زمان شکل نشانه‌های مبتلاقی شده را به خود گرفته‌اند و همانند واژگان یک متن قرأت می‌شوند. در کارهای محبعلی شباهت‌های ساختاری و تناظر، نحوه سلوک عناصر هر پرده و ربط و پیوندشان و مهمتر از آن، متکی بودنشان بر عناصر پرده‌های دیگر در واقع همان پیوندی است که در نشانه‌شناسی و دلالت‌گرهای فردینان د ساسور به‌ان‌ها اشاره شده است. محاصل کار نمایش یک سلسله تابلوهایی است که حامل و شامل یک دیالوگ هستند، اما از آن‌جا که سازها و عناصر ساختاری آن‌ها با هم تفاوت دارد، مانند هر دیالوگ دیگر سکمی را می‌مانند که دو رو دارد. اما در این نمایشگاه، نقاشی قرأت دو رو، بلکه قرأت یک روی سکه نیز تقریباً ناممکن است. فاصله اندک میان تابلوهایی ایستاده بر کف گالری که به‌هیچ‌وجه با قطع و اندازه فیزیکی آن‌ها تناسب ندارد امکان قرأت را از تماشاگر می‌گیرد، به‌جز دو سه تابلوی ردیف جلوه، هرگز نمی‌توان دیگر تابلوهایی او را در یک نگاه دید و سر تا ته خواند.

